

Leeswijzer

Myriam Dumortier

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

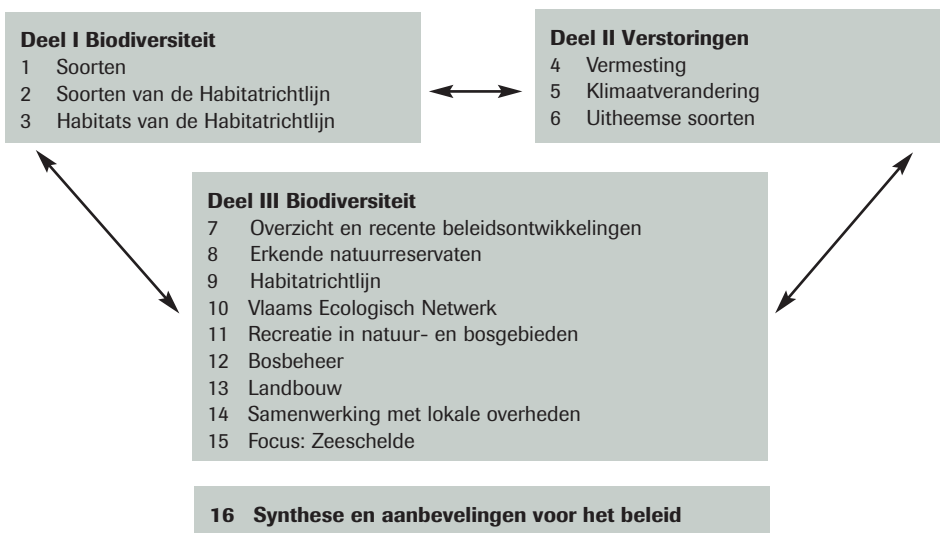
Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek heeft sinds 1997 de decretale opdracht om de toestand van de natuur in Vlaanderen en het beleid terzake te evalueren. Dat gebeurt sinds 1999 via het tweejaarlijkse Natuurrapport (NARA) en sinds 2005 eveneens via de website Natuurindicatoren. De natuurrapportering heeft tot doel het beleid wetenschappelijk te ondersteunen.

De blauwdruk voor het Natuurrapport 2007 kwam tot stand in overleg met een groot aantal betrokkenen bij het natuur- en bosbeleid in Vlaanderen. Alle hoofdstukken kregen een grondig nazicht door minstens vijf beleidsactoren en minstens vijf wetenschappers, alsook door de relevante maatschappelijke actoren. Met dit interactieve proces wordt ernaar gestreefd de vele verwachtingen ten aanzien van het Natuurrapport optimaal in te vullen en een hoge kwaliteit te garanderen.

In tegenstelling tot de vorige natuurrapporten geeft NARA 2007 geen volledige stand van zaken weer. De website Natuurindicatoren heeft die rol overgenomen. Het NARA 2007 zoomt in op een selectie van indicatoren, die het meer diepgaand analyseert. Die selectie werd bepaald door de Europese 2010-doelstelling, de Europese Habitatrichtlijn, de vraagstellingen in het Vlaamse regeerakkoord 2004-2009 [230] en de Beleidsnota Leefmilieu, Natuur en Energie 2004-2009 [227] en de decretale opdracht inzake het Natuurrapport.

01 Structuur van dit Natuurrapport

Het Natuurrapport 2007 is opgebouwd uit drie delen (figuur 1). Het rapport eindigt met een synthese en aanbevelingen voor het beleid.

Figuur 1: Structuur van het Natuurrapport 2007.

Website Natuurindicatoren

Honderdvijftig natuurindicatoren houden de vinger aan de pols van de toestand van de natuur en het beleid terzake. Ze werden geselecteerd op basis van hun validiteit (correctheid), hun legitimiteit (aanvaarding door de belanghebbenden) en hun functionaliteit (om het beleid vooruit te helpen). Ze worden regelmatig geactualiseerd op www.natuurindicatoren.be.

Elke indicator wordt - voor zover mogelijk - beoordeeld. Voorwaarde om een indicator te kunnen beoordelen is dat er minstens twee meetpunten en een doelstelling zijn. De doelstelling is afgeleid uit de Europese 2010-doelstelling, de Europese richtlijnen en/of de Vlaamse milieuregelgeving en milieu-beleidsplanning. De smiley geeft aan in welke mate de ontwikkelingen in de richting van de doelstelling lopen.

Positieve evolutie met doelstelling binnen bereik of bereikt

Nog onduidelijke of beperkt positieve evolutie, maar onvoldoende om de doelstelling te halen

Negatieve evolutie, verder weg van de doelstelling

Toestand en/of trend niet te beoordelen (geen tijdreeks en/of geen doelstelling)

De indicatoren zijn geordend volgens het DPSIR-kader.

- D ('driving forces'): Via diverse activiteiten als industrie, landbouw, transport en recreatie beïnvloedt de mens het milieu en de natuur. Ook algemene maatschappelijke factoren zoals demografie, economische groei en natuurlijke fenomenen hebben rechtstreeks of onrechtstreeks invloed op de natuur.
- P ('pressure'): Druk op milieu en natuur doet zich voor onder verschillende vormen, zoals uitstoot van vermistende stoffen, onttrekking van water aan de bodem of bebouwing van open ruimte.
- S ('state'): Door de druk op milieu verandert ook de toestand van het milieu. Met 'milieu' wordt vooral verwezen naar de compartimenten bodem, lucht en water.
- I ('impact'): De toestand van het milieu bepaalt ten slotte in belangrijke mate welke natuur er mogelijk is.
- R ('response'): Het milieu- en natuurbeleid is de respons van de overheid om ongewenste ontwikkelingen van milieu en natuur te keren.

Deel I - Biodiversiteit

Biodiversiteit staat voor het aantal en de variatie van levende organismen. Dat omvat zowel genetische diversiteit, diversiteit aan soorten als diversiteit aan ecosystemen [260]. NARA 2007 - deel I geeft een overzicht van de toestand van de soorten in Vlaanderen (hoofdstuk 1) en focust verder op de soorten en habitats uit de Bijlagen van de Habitatrichtlijn (hoofdstukken 2 en 3). In deze hoofdstukken komt het beleid aan bod dat specifiek op die soorten en habitats is gericht.

Deel II - Verstoringen

De biodiversiteit gaat wereldwijd achteruit door verstoringen zoals veranderend landgebruik, klimaatwijziging, invasieve soorten, overexploitatie en verontreiniging [134]. NARA 2007 – deel II focust op verontreiniging (meer bepaald op vermesting, gezien de ernst van dit probleem in Vlaanderen, hoofdstuk 4), op klimaatwijziging (hoofdstuk 5) en op uitheemse soorten (hoofdstuk 6). Het landgebruik en de exploitatie van de natuur komen aan bod in deel III, als onderdeel van het streven naar een duurzaam gebruik van de natuur. In deel II komt het beleid aan bod dat in functie van natuur op die verstoringen is gericht.

Deel III – Duurzaam gebruik

Duurzaam gebruik staat voor het gebruik van natuurlijke hulpbronnen in die mate dat aan de behoeften van de huidige generaties wordt voldaan zonder die van de toekomstige generaties te hypothekeren [27]. NARA 2007- deel III vangt aan met een overzicht en een bespreking van recente beleidsontwikkelingen (hoofdstuk 7). Verder behandelt het enerzijds de natuurreservaten (hoofdstuk 8) en ecologische netwerken (hoofdstukken 9 en 10) en anderzijds de natuurkwaliteit en de aandacht voor natuur in de open ruimte (hoofdstukken 12 en 13). Het multifunctionele gebruik van de natuur komt vooral aan bod in hoofdstukken 11 en 12. De samenwerking met lokale overheden inzake natuur wordt besproken in hoofdstuk 14. De ingezette beleidsinstrumenten vertonen heel wat onderlinge raakvlakken. In het focushoofdstuk over de Zeeschelde worden de visievorming, de planning en de bescherming in één gebied nader bekeken.

Synthese en aanbevelingen voor het beleid

Dit Natuurrapport eindigt met een synthesehoofdstuk dat de belangrijkste bevindingen uit de verschillende hoofdstukken van het rapport samenbrengt, ze in een bredere en in een internationale context plaatst en tot aanbevelingen voor het beleid komt. Waar nodig wordt aanvullende informatie gebruikt van de website Natuurindicatoren en uit literatuurbronnen.

02 Belangrijke thema's in dit Natuurrapport

Europese 2010-doelstelling

In 2001 engageerde de Europese Unie zich om op haar grondgebied het verlies van biodiversiteit tegen 2010 te stoppen. In 2003 werd de doelstelling op pan-Europees niveau aanvaard. In mei 2006 herhaalde de Europese Unie het engagement [77]. In Vlaanderen staat ze ingeschreven in het MINA-plan 3. Op de wereldmilieutop van de Verenigde Naties in Johannesburg in 2002 (Rio +10) spraken de deelnemende landen af om het verlies van biodiversiteit wereldwijd tegen 2010 significant te verminderen.

Tabel 1: Europese kernindicatoren en hun Vlaamse invulling.

Focusgebieden (Europese variant)	Europese kernindicatoren	Natuurindicatoren	Hoofdstuk
Status en trends van de componenten van de biodiversiteit	1. Aantaltrends en verspreiding van een selectie van soorten	Europese algemene broedvogelindex	1
		Europese vlinderindex (grasland)	1
		Overwinterendewatervogelindex	1
	2. Verandering in status van bedreigde en/of beschermde soorten	Status van soorten	1
		Staat van instandhouding van de soorten van Europees belang	2
	3. Trend in de oppervlakte van een selectie ecosystemen en habitats	Staat van instandhouding van de habitats van Europees belang	3
	4. Oppervlakte beschermde gebieden	Oppervlakte met effectief natuurbeheer	8
		Oppervlakte Vlaams Ecologisch Netwerk en natuurverwevingsgebieden	10
		Oppervlakte natuurrichtplannen	10
		Oppervlakte Natura 2000	9
		Bijdrage van het Vlaamse natuur- en bosbeleid aan de uitvoering van de Habitatrichtlijn	9
5. Trend in genetische diversiteit van gecultiveerde en gedomesticeerde soorten met met socio-economisch belang	In ontwikkeling	-	
Bedreigingen van de biodiversiteit	6. Stikstofdepositie	Overschrijding kritische last vermesting door stikstofdepositie	4
		7. Aantal en kosten van invasieve exoten	Aantal uitheemse soorten
	8. Impact van klimaatverandering op de biodiversiteit	Vliegactiviteit dagvlinders	5
Vliegactiviteit libellen		5	
Piekmoment stuifmeelproductie bij berk		5	
Ecosysteemintegriteit en -functies	9. Waterkwaliteit in oppervlaktewateren	Fosforconcentraties in rivieren	4
		10. Connectiviteit/fragmentatie van ecosystemen	Gesaneerde vismigratieknelpunten
	11. Mariene trofische index	In ontwikkeling	
Duurzaam beheer	12. Oppervlakte bos- landbouw-, visserij- en aquacultuurecosysteem met duurzaam beheer	Oppervlakte bosbeheerplan	12
		Stikstofoverschot op cultuurbodems	13

Focusgebieden (Europese variant)	Europese kernindicatoren	Natuurindicatoren	Hoofdstuk
		Oppervlakte in landbouwgebruik met hoge natuurwaarden	13
		Beheerovereenkomsten met natuurdoelen	13
	13. Ecologische voetafdruk	Ecologische voetafdruk van hernieuwbare materialen	MIRA
Status van midde- lentransfers en -uit- gaven	14. Fondsen voor biodiversi- teit	In ontwikkeling	-
Status van toegang tot en verdeling van de baten van gene- tische diversiteit	15. Patenten (nog te ontwik- kelen)	Bezoeken aan natuur- en bosgebieden	11
Maatschappelijk draagvlak	16. Maatschappelijke hou- ding en participatie (nog in ontwikkeling)	Ledenaantallen van natuurverenigingen	Website Natuur- indicatoren

In 2004 startte SEBI 2010 ("Streamlining European Biodiversity Indicators") [262]. SEBI 2010 ontwikkelt, volgt en verbetert 16 kernindicatoren ("headline indicators"), in functie van de focusgebieden van de Biodiversiteitsconventie, om de voortgang ten opzichte van de 2010-doelstelling bekend te maken. Dit NARA brengt nieuwe cijfers over de toestand in Vlaanderen (tabel 1). Ze worden samengevat in de brochure Natuurindicatoren 2007.

Europese Habitatrictlijn

De Habitatrictlijn vormt een van de belangrijkste Europese bijdragen aan het beleid inzake de 2010-doelstelling. De Habitatrictlijn vraagt de lidstaten om zesjaarlijks te rapporteren over de genomen maatregelen, de impact ervan en de staat van instandhouding van alle voorkomende habitats en soorten uit bijlagen I, II, IV en V van de richtlijn. In 2007 dienden de lidstaten voor de eerste keer over de staat van instandhouding te rapporteren. In 2008 integreert de Europese Commissie die gegevens in een Europees rapport. Dit Natuurrapport bevat de Vlaamse invulling van de rapportering aan Europa (hoofdstukken 2 en 3) en maakt alvast een eerste balans voor Vlaanderen op (hoofdstuk 9). Ook in andere hoofdstukken wordt waar relevant de link gelegd met de Habitatrictlijn.

Objectieve evaluatie instrumenten natuur- en bosbeleid

Het Vlaamse regeerakkoord 2004-2009 en de Beleidsnota Leefmilieu, Natuur en Energie 2004-2009 wensen de mix aan instrumenten (aankoop, subsidiëring aankoop, beheerovereenkomsten met resultaatver- bintenissen, grondruil, ...) en budgetten te optimaliseren aan de hand van een objectieve evaluatie. De

beleidsnota verwijst daarvoor onder andere naar het Natuurrapport. Bij de voorbereiding van dit Natuurrapport werd nagegaan wat op programmaniveau (schaal Vlaanderen) haalbaar is om die evaluatie te onderbouwen [204]. Daarvoor werden de beschikbare gegevens inzake tien gebiedsgerichte instrumenten uit het natuur- en bosbeleid gescreend (Vlaamse natuurreservaten erkende natuurreservaten, aangewezen bosreservaten, erkende bosreservaten, militaire domeinen met natuurprotocol, andere natuurgebieden van het Agentschap voor Natuur en Bos, andere natuurgebieden van terreinbeherende verenigingen, bossen met uitgebreid bosbeheerplan, bossen met beperkt bosbeheerplan en beheerovereenkomsten). Er werd gekeken naar evalueerbaarheid inzake doelbereiking, effectiviteit en kosteneffectiviteit. Het resultaat van die oefening komt aan bod in hoofdstuk 7. Enkel voor de erkende natuurreservaten bleken er data beschikbaar die een beperkte evaluatie van de doelbereiking op programmaniveau mogelijk maken (hoofdstuk 8).

Internationale benchmarking

Het Vlaamse regeerakkoord 2004-2009 wenst dat Vlaanderen tegen 2010 op vlak van biodiversiteit de vergelijking met andere economische topregio's moeiteloos kan doorstaan. In afwachting van consensus binnen het beleidsdomein inzake de te vergelijken regio's wordt in dit Natuurrapport een vergelijking gemaakt met België en met een aantal ons omringende landen (o.a. Nederland, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Verenigd Koninkrijk en Denemarken). Waar een regiovergelijking relevanter én mogelijk is, wordt met een aantal vergelijkbare en/of ons omringende regio's vergeleken (bv. Nordrhein-Westfalen, South East England, Wallonië). Die vergelijkingen worden gemaakt voor de Europese kernindicatoren (zie hierboven) waarvoor afgestemde Vlaamse en internationale gegevens beschikbaar zijn.

Recreatie in natuur- en bosgebieden

Het Vlaamse regeerakkoord 2004-2009 voorziet een beleid gericht op grotere toegankelijkheid voor iedereen, met onder andere de aanleg van meer stadsbossen en speelbossen. De Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2004-2009 wil bestaande bossen, natuur- en groengebieden beter valoriseren voor wat hun recreatieve mogelijkheden aangaat. In dat kader bevat dit Natuurrapport voor de eerste keer een evaluatie van recreatie in natuur- en bosgebieden (hoofdstuk 11).

Vlaams Ecologisch Netwerk en natuurrichtplannen

Het Natuurdecreet vraagt expliciet te rapporteren over de afbakening van het Vlaams Ecologisch Netwerk, de natuurverbindings- en natuurverwevingsgebieden en de voortgang van de natuurrichtplannen. Dat gebeurt in het kader van de toetsing van de resultaten van het gevoerde beleid aan de in de milieuregeling of -planning vastgestelde beleidsdoelstellingen. Hoofdstuk 10 evalueert die stand van zaken.

03 Samenhang met andere processen

MINA-planning

Het Natuurrapport biedt wetenschappelijke ondersteuning voor het Vlaamse beleid inzake natuur. Het wordt zo goed mogelijk afgestemd op de noden van de MINA-planning. De indicatoren uit het MINA-plan 3 zijn raadpleegbaar via een afzonderlijke zoekingang in de website Natuurindicatoren.

Milieurapportering (MIRA)

In 2007 brengen zowel MIRA als NARA een rapport uit met nieuwe gegevens over een selectie beleidsrelevante thema's. MIRA-T 2007 bevat ook een hoofdstuk met de meest relevante bevindingen uit dit NARA. Beide rapporteringen beschikken over een regelmatig geactualiseerde website met indicatoren, die onderling gelinkt zijn. In 2009 plannen beide rapporteringen een scenarioreport, ter voorbereiding van het MINA-plan 4.

Andere Vlaamse rapporteringen

Elk jaar stromen vanuit MIRA en NARA gegevens door naar de luiken milieu en natuur van de Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND) en naar het Pact van Vilvoorde.

Internationale rapporteringen

De natuurrapportering houdt rekening met verplichte en niet-verplichte internationale rapporteringen. NARA 2007 is afgestemd met de rapportering naar de Europese Habitatrichtlijn (zie hoger). Er is uitgebreide interactie tussen de ontwikkeling van de Vlaamse natuurindicatoren en de Europese biodiversiteit-sindicatoren (SEBI, zie hoger). In 2006 werd voor de OESO-review van het Belgische milieubeleid uitgebreid gebruik gemaakt van MIRA en NARA [148].